

ARTICLES CENTRALS

Punitivisme i mà dura a l'Argentina: dos casos i una doble vara

Claudia Cesaroni

Advocada, docent i integrant del Centre d'Estudis en Política Criminal i Drets Humans (CEPOC)

Soc un imperialista moral. Una de les meves premisses bàsiques és que cal lluitar perquè al món es redueixi el dolor infligit per l'home.

Nils Christie, *Los límites del dolor*.

En David Moreira tenia 18 anys, la mateixa edat que en Fernando Báez Sosa. En David vivia a Rosario, província de Santa Fe, Argentina.

En Fernando, a la ciutat de Buenos Aires, capital del mateix país.

El 22 de març del 2014, a dalt d'una moto, en David va intentar robar-li la bossa a una dona jove en un barri de Rosario. No ho va aconseguir per la resistència de la víctima. Quan intentava fugir va ser retingut per una persona, i després se'n van sumar més. El van colpejar durant quinze minuts mentre estava estirat a terra. Uns li pegaven, quan es cansaven s'apartaven; n'arribaven d'altres i el seguien donant cops. Després d'una estona va arribar la policia i se'l van endur a un hospital, només perquè hi agonitzés i hi acabés morint tres dies més tard.

El 18 de gener de 2020, en Fernando va protagonitzar una baralla en una discoteca de la ciutat de Villa Gesell, ubicada a la costa atlàntica argentina. Va clavar un cop de puny a l'estómac a un jove poc més gran que ell, Máximo Thomsen, tan fort que el va fer caure a terra, a ell i a l'empleat de seguretat («patovica» en l'argot del Riu de la Plata) que

l'acompanyava per fer-lo fora del local. El personal de seguretat els va acabar expulsant violentament al carrer a tots: al Fernando i els seus amics, a en Máximo i el seu grup.

Allà, en Máximo i set amics, tots d'entre 18 i 21 anys, van anar a buscar en Fernando i el seu grup. En qüestió de segons (menys d'un minut), en Fernando va rebre una pluja de cops i puntades de peu que li van provocar la mort allà mateix. És difícil trobar notícies actualitzades sobre el judici per l'homicidi d'en David Moreira. Sabem que un dels subjectes identificats en el cas va ser condemnat per haver participat en l'atac a tres anys de presó en suspens (és a dir, una pena que no va complir a la presó). Dos subjectes més haurien d'haver anat a judici el maig del 2021, però el debat es va posposar diverses vegades, i la vista encara no s'ha celebrat.^[1]

“Es va imposar la consigna «Sense perpètuos no hi ha justícia»; milers de persones la van repetir, sense aturar-se a pensar què vol dir demanar aquesta pena avui en dia a l'Argentina”

El fet va ser considerat pel fiscal del cas com a «homicidi amb agressió», és a dir, una mort provocada per un grup de persones, de les quals no és possible determinar qui la va provocar perquè totes van contribuir al desenllaç sense haver-ho acordat prèviament. Una Fuenteovejuna de l'horror.

El 6 de febrer del 2023, cinc dels vuit joves que van atacar en Fernando Báez Sosa van ser condemnats a presó perpètua, i tres d'ells a quinze anys de presó. Es va considerar que el fet havia de qualificar-se com a un homicidi doblement agreujat per la premeditació de dues o més persones, i per la traïdoria. Centenars, milers d'hores de televisió, ràdio i xarxes socials, quilòmetres de paper i rius de tinta es van fer servir per explicar el cas. Milions de persones vam veure vídeos des de tots els angles del moment en què el grup de joves el van atacar. Les imatges, a més de ser enregistrades per càmeres de seguretat, havien estat gravades amb telèfons mòbils per testimonis presencials, perquè els fets van tenir lloc al centre de Villa Gesell, un dels llocs preferits

pel jovent de tot el país per gaudir de les vacances d'estiu.

“La cara d'en David Moreira gairebé no la coneixem; la cara somrient d'en Fernando Báez ens interpel·la dia i nit, per recordar-nos de quina manera tan brutal li van treure la vida vuit joves com ell”

La mare i el pare d'en Fernando, i el dolor que els aclapara des d'aquell 18 de gener del 2020, han rebut l'atenció i l'acompanyament de milions de persones. L'advocat de la família, Fernando Burlando, que en altres judicis ha defensat autors de delictes greus (en el legítim exercici de la seva professió), ha utilitzat aquest cas per impulsar la seva carrera a la governació de la província de Buenos Aires aquest any 2023, en què es renoven les autoritats nacionals i locals. La consigna que va imposar va ser aquesta: «Sense perpèties no hi ha justícia». Milers de persones la van repetir, sense aturar-se a pensar què vol dir demanar aquesta pena avui en dia a l'Argentina i la desproporció en relació amb altres crims, per exemple, els crims d'estat. La va esgrimir la família d'en Fernando, potser comprensiblement, i fins i tot periodistes, personalitats polítiques i gent del poble commoguda de manera sincera pel dolor de la mare i el pare d'en Fernando, que es va presentar com a únic i excloent. Les cinc cadenes perpèties obtingudes semblen donar-li la raó a l'advocat Burlando, que va prometre que insistiria perquè als tres joves que van rebre quinze anys de pena també els arribés la presó perpètua.

La cara d'en David Moreira gairebé no la coneixem, només hem vist una foto del seu cos estirat a terra abans que se l'emportés l'ambulància. La cara somrient d'en Fernando Báez ens interpel·la dia i nit, per recordar-nos de quina manera tan brutal li van treure la vida vuit joves com ell, convertits en monstres assassins i exhibits en el judici perquè els puguem veure les mirades perdudes, les cares grises.

“Víctimes *innocents*, víctimes *culpables*. Vides que no valen el mateix, encara que hagin acabat de la mateixa manera, a puntades de peu”

La mare, el pare i el germà petit d'en David Moreira ja no viuen a Rosario. Van decidir anar-se'n a Montevideo, Uruguai, per fugir d'un dolor que, a diferència del patit per la mare i el pare d'en Fernando, no va rebre paraules de consol, sinó rebuig i culpabilitat: no era la mare d'una víctima impol·luta, envoltada de característiques gairebé de santedat (en Fernando era bo, havia estudiat al Colegio Marianista, volia ser advocat, repartia menjar entre els pobres); sinó que era la mare d'una víctima tacada (en David era un lladre, havia intentat robar la cartera a una dona embarassada, no tenia res de bo).

Víctimes *innocents*, víctimes *culpables*. Vides que no valen el mateix, encara que hagin acabat de la mateixa manera, a puntades de peu.

En un cas, els responsables de les puntades de peu (només un d'ells) van rebre una condemna de tres anys. En l'altre, les condemnes van ser de per vida, per a cinc dels autors, i de quinze anys per a tres més.

“Com abordar la descàrrega punitiva brutal sobre cinc joves a qui s'aboca a la presó durant cinquanta anys, sense que a pràcticament ningú li sembli una pena desproporcionada?”

Com explicar aquesta diferència de tres i cinquanta anys per a fets que, en allò concret, van ser similars? Per què la mort d'en David Moreira no va suscitar gairebé cap reacció social, tret del seu petit nucli familiar, d'algunes organitzacions socials de Rosario i de militants de drets humans que van intentar visibilitzar que allò que havia tingut lloc en aquell carrer d'aquell barri no era un «cas de fer justícia pel seu compte », sinó un

homicidi amb traïdoria, en què no hi ha gens ni mica de justícia, sinó purs actes de venjança privada?

Com abordar la descàrrega punitiva brutal sobre cinc joves a qui s'aboca a la presó durant cinquanta anys, sense que a pràcticament ningú li sembli una pena desproporcionada en si mateixa, i comparant-la amb la que van rebre els autors del crim d'en David Moreira?

Breu història del punitivisme a l'Argentina

El juliol del 2017 a l'Argentina es va completar el cercle de reformes regressives iniciat l'abril del 2004. Un altre cop, davant d'un fet que va provocar commoció pública (el segrest seguit de mort d'Axel Blumberg, de 23 anys, el març del 2004, la violació i el feminicidi de Micaela García, de 21, l'abril del 2017, tots dos delictes comminats amb pena de presó perpètua al moment d'executar-se) assistim a les mateixes reaccions i a al mateix tipus de respostes. Sabíem des del principi què passaria, podíem predir-ho: sobreactuació, utilització de les víctimes, sanció amb lleis restrictives de drets, augment de penes i d'aplicació de dolor, inutilitat, manca de resultats futurs, una nova discussió quan tornés a passar un altre fet greu.. En un cas i en l'altre, i cada vegada que s'apliquen polítiques de mà dura, el raonament aparent és que proporcionar més càstig evita nous crims. Aparentment, perquè els que diuen això saben que és fals: si fos així, els Estats Units serien un país sense crims violents. Qualsevol, fins i tot els que viuen la vida a través de Netflix, saben que no és així.

“Cada vegada que s'apliquen polítiques de mà dura, el raonament és que proporcionar més càstig evita nous crims. Els que diuen això saben que és fals: si fos així, els Estats Units serien un país sense crims violents”

A conseqüència de les «Lleis Blumberg» -que van ser votades a mà alçada, gairebé sense discussió, amb l'argument que «no es pot discutir amb un pare en dol»- es va estendre el temps de condemna fins als cinquanta anys, entre altres barbàries repressives. Amb les successives reformes de la llei d'execució penal,^[2] es va decidir que per a la majoria dels autors de delictes de cert nivell de gravetat (que van des dels atemptats contra la vida fins a la comercialització d'estupefaents), cal passar tota la condemna a la presó. Cinc, quinze, trenta o cinquanta anys. Per exemple, els cinc joves condemnats per l'homicidi d'en Fernando Báez Sosa en sortiran ancians o morts, facin el que facin, canviïn el que canviïn, creixin el que creixin.

No va ser el senyor Blumberg qui va escriure el catàleg de propostes punitives que legisladores i legisladors de totes les forces polítiques van votar entre abril i novembre del 2004, sinó el seu assessor jurídic, Roberto Durrieu, exsubsecretari de Justícia del dictador Jorge Rafael Videla. És a dir: el Codi Penal, gràcies al vot de representants escollits democràticament, va incorporar normes pensades per un dels caps jurídics de la dictadura genocida.

Quan el diputat Luis Petri, impulsor del projecte votat el 2017, diu frases com «que es podreixin a la presó», «no han de tornar a la societat», «tancarem la porta giratòria», està retrocedint segles enrere en la concepció del dret d'execució de les penes, violant les garanties constitucionals i construint, en definitiva, nous subjectes descartables, passibles de ser objecte de tortures i mereixedors de patir una mort en vida. Tot això, sense cap resultat en termes reals. Per pura venjança i retribucionisme de l'ull per ull, inútil i contraproduent per disminuir qualsevol tipus de violència social.

Lamentablement, no només es tracta d'ell, sinó de tots i cadascun dels legisladors que van acompanyar i van votar el seu projecte, amb més o menys convicció.

“Per a moltes persones condemnades, el dret a la reinserció ha caigut en sac foradat o és una falsa promesa. Com es reinsereix un jove de 25 anys condemnat a presó perpètua? Quina expectativa

té?”

El 2017, com el 2004, la manca de coratge per fer front a aquests discursos per part de sectors polítics que en teoria no concorden amb les posicions de la dreta, va fer que quedessin plasmades al Codi Penal i al sistema legal d'execució de les penes concepcions totalment alienes a la Constitució argentina i a les tradicions en matèria penal i penitenciària. La història, exitosa, d'organització carcerària i tractament dins de les presons, que el 1996 va culminar amb la sanció de la Llei 24.660 d'execució de les penes privatives de la llibertat, es basava en quatre principis: dret a la reinserció de la persona condemnada; individualització del tractament penitenciari; progressivitat de la pena; i control judicial de l'execució de les condemnes.

Les reformes introduïdes entre el 2004 i el 2017 impliquen que, per a una gran quantitat de persones condemnades, el dret a la reinserció ha caigut en sac foradat o és una falsa promesa, de compliment impossible. Com es reinsereix un jove de 25 anys condemnat a presó perpètua? Quina expectativa té de tornar a viure en societat quan escolta aquesta condemna, que li diu que tornarà a trepitjar el carrer quan sigui un avi de 75 anys, si és que arriba amb vida a aquesta edat?

I, pel que fa al tractament individualitzat, de què serveix acordar quins estudis fer, quines tasques laborals aprendre, quins recursos simbòlics adquirir, davant d'un horitzó que mostra tan sols un tancament durant dècades? No hi ha progressivitat, que era una manera de transcórrer la condemna avançant, de mica en mica, per diverses fases del tractament penitenciari, passant de règims més rigorosos i rígids, a espais on es pogués exercir l'autodisciplina. Tot això ha estat dinamitat. La manca de perspectiva i l'absència de qualsevol esperança de recuperar la llibertat converteixen la vida a la presó en un patiment que no es diferencia gens d'una tortura planificada.

#NoALaMortEnVida

El desplegament mediàtic que ha tingut el judici per l'homicidi d'en Fernando Báez Sosa ha posat a debat una de les expressions més brutals del punitivisme: les penes de

presó perpètua, sense sortides transitòries ni llibertat condicional. I un conjunt de persones i organitzacions hem decidit engegar una campanya per posar sobre la taula la reflexió sobre aquest tipus de càstigs.[3] De la mateixa manera que ens enfrontaríem a la pena de mort si visquéssim en un país que la contemplés en el seu ordenament legal, lluitarem contra aquesta pena de mort en vida que són els cinquanta anys de presó que suposa la presó perpètua actualment a l'Argentina.

“La manca de perspectiva i l’absència de qualsevol esperança de recuperar la llibertat converteixen la vida a la presó en un patiment que no es diferencia gens d’una tortura planificada”

El Tribunal Europeu de Drets Humans ha subratllat en diverses ocasions que totes les persones preses han de tenir un horitzó realista sobre l’obtenció de la seva llibertat, i que aquesta no pot ser només teòrica o il·lusòria. Sense el dret a l’esperança, no hi ha cap possibilitat de llibertat, i això constitueix un tracte inhumà.

Els qui hem iniciat una campanya amb els lemes: #NoALaPresóPerpètua i #NoALaMortEnVida coneixem els efectes destructius que desenes d’anys de presó provoquen en els éssers humans i entenem que, sigui quin sigui el delicte comès, hi ha d’haver una possibilitat de reparar el dany causat i reiniciar una vida en comunitat, fora dels murs i la presó. Plantar-nos #ContraLaPresóPerpetua és una manera de lluitar pel dret a l’esperança que, així ho creiem, han de tenir totes les persones en un Estat democràtic. També les que han comès delictes greus.

I, com que les batalles contra el punitivisme i la mà dura han d’incloure, en primer lloc, les víctimes d’aquestes polítiques, ens proposem fer-ho amb les i els autors d’aquests crims i les seves famílies, per deixar de parlar sobre elles, i començar a discutir i transitar un camí amb elles. Ens hem de fer moltes preguntes: hi ha altres maneres de reparar el dany causat? Com es poden construir polítiques de reparació adequades?

Quina és la responsabilitat individual i com es mesura la responsabilitat social i col·lectiva? Què podem fer per contribuir a disminuir el nombre de crims, i la participació d'adolescents i joves en els delictes?

Tenim un nord, seguint al vell Christie: disminuir el dolor del càstig estatal.

[1] Veure [aquest enllaç](#).

[2] En particular amb la sancionada el 5 de juliol de 2017 (Llei 27.375), coneguda com a Llei Petri perquè el diputat de dretes Luis Petri en va ser l'impulsor.

[3] Veure [aquest enllaç](#).

Aquest article és una traducció de l'original, escrit en castellà.

Sobre l'autora

Claudia Cesaroni

Advocada, màster en criminologia, docent, integrant del Centre d'Estudis en Política Criminal i Drets Humans (CEPOC). És autora, entre altres, de *Contra el Punitivismo. Una crítica a las recetas de la mano dura* (2021), *La vida como castigo. El caso de los adolescentes condenados a prisión perpetua en la Argentina* (2010) i *Masacre en el Pabellón Séptimo* (2013). El 2023 publica *Morir un poco cada día*.

Fotografia

Mà sobre tanca de filferro d'una persona refugiada presa. Autoria: Ruslan Shugushev (Shutterstock).